

Ahmadov, Huseyn (2020). Azerbaycan Basınından *Edebiyat Gazetesi* Üzerine Bir İnceleme (1934-1945), *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2020/15, s. 92-105.

DOI: 10.46400/uygur.731965

AZERBAIJAN BASININDAN EDEBİYAT GAZETESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

(1934-1945)*

[Araştırma Makalesi-Research Article]

Huseyn AHMADOV**

Geliş Tarihi: 04.05.2020

Kabul Tarihi: 19.05.2020

Öz

Azerbaycan'da Sovyet rejimi kurulduktan sonra bütün alanlarda olduğu gibi basında da sosyalizm propagandası ön plana çıkmıştır. Bunun için yeni basın organları devlet tarafından faaliyete geçirilmiştir. Önce Komünist, Şark Kadını, Sovyet Kendi, Maarif ve Medeniyet, Genç İşçi, Azerbaycan Gençleri gibi yayın organları Komünist, Marksist ve Leninist hareketlere hizmet etmişlerdir. 1930'lu yılların başlarında, devlet tarafından birçok basın organı kapatılmıştır. Bu yıllarda, özellikle edebiyat alanında faaliyet gösteren şair ve yazarlar kendi eserlerini yayımlayabilecek yayın organı bulmakta sıkıntı yaşamışlar. Durum böyle olunca devletin desteğiyle 1 Ocak 1934 tarihinde Azerbaycan Yazarlar Birliğinin bünyesinde Edebiyat gazetesi yayın faaliyetine başlamıştır. Gazetenin ilk editörlüğünü Hacibaba Nazarlı yapmıştır.

Gazetede edebiyatla ilgili yazıların yanı sıra siyaset ve hukuk alanında; dil ve alfabe gibi toplumu derinden etkileyen kültürel ve sanatsal birçok konuda yazılara yer verilmiştir. Günümüzde de yayın faaliyetine devam eden gazete, farklı yıllarda hem alfabe, hem de isim değişikliğine uğramıştır.

İncelenen 1934-1945 yılları arasındaki sayılarından, ülkede ve dünyada yaşanan siyasi olayların gazeteyi de etkilediği görülmektedir. Önce 1937 yılında yaşanan Stalin baskısı (represyonu), ardından da II. Dünya Savaşı'nın başlaması gazetenin yayın politikasını derinden etkilemiştir. Bu çalışmada, Azerbaycan basın tarihinde önemli bir yeri olan Edebiyat gazetesinin 1934-1945 yılları arasında çıkan sayıları sosyal, siyasi ve kültürel açılarından ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, Siyaset, Basın, Edebiyat, Gazete.

AN EXAMINATION OVER THE NEWSPAPER "EDEBİYAT" IN THE AZERBAIJANI PRESS (1934-1945)

Abstract

After the Soviet regime was established in Azerbaijan, as in all areas of life, the socialist propaganda stood out in press. That is why new press organs were founded by the state. In these times of the propaganda some press organs like "Communist", "The East Woman", "Soviet Village", "Education and Civilization", "The Young Worker", "Azerbaijani Youths" were in the service of Communist, Marxist and Leninist ideologies. At the beginning of the 1930's many press organs were forced to shut down by the state. In the meantime, writers and poets had a hard time finding proper press organs to send their works. And on January 1st, 1934 the newspaper "Edebiyat" was founded within the structure of "The Union of Azerbaijani Writers".

Lots of essays have been published in the newspaper about politics and law; and cultural dimension of the society has also been important for the newspaper. Then

* Bu makale, "Edebiyat Gazetesi Üzerine Bir İnceleme (1934-1945)" adlı doktora tezinden üretilmiştir (Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü-2020).

** Dr., e-posta: h-ahmedov1989@yandex.com

Orcid: 0000-0002-2676-9964

the newspaper "Edebiyat", which still continues working and publishing, underwent a change of alphabet and name in different years.

It seems from the issues of the newspaper published between 1934 and 1945 that the political events occurred in the country and the world affected the newspaper. So it can be said that first the Stalinist repression in 1937 and then the World War II had a great impact upon the publishing policy of the newspaper. In this study, the issues of the newspaper published between 1934 and 1945 were examined in political, social and cultural terms.

Keywords: Azerbaijan, Politics, Press, Edebiyat, Newspaper.

Giriş

28 Nisan 1920 tarihinde Azerbaycan'da Sovyet hâkimiyeti kurulduktan sonra kültür, ekonomi, eğitim gibi birçok alanda komünist ideolojiye uygun yeni bir sistem oluşturulmaya başlanmıştır. Bu yeniliklere, özellikle basında geniş yer verilmiştir. Öncelikle Azerbaycan Halk Cumhuriyeti döneminde çıkan birçok basın organı kapatılmış; bazılarının faaliyetlerine ise kısıtlamalar getirilmiştir. Bu basın organlarına *Azerbaycan, Açık Söz, Kaspi, İttihat* gibi gazeteler örnek gösterilebilir.

Sovyet hâkimiyetinin ilk yıllarından itibaren basının en önemli görevi bütün alanlarda ciddi anlamda Leninizm propagandası yapmak olmuştur. Bu yıllarda ülkede Bolşevik basını oluşturularak bağımlı ve tek tip gazeteciliğin temelleri atılmıştır. Yeni oluşturulan Bolşevik basınının esas görevi, tek partili hükümete hizmet etmek olmuştur (Karataş, 2018: 859). Bu yolla hükümet, kendi hâkimiyetini güçlendirmeye çalışmış ve bunun için de ideolojik yöntemlere başvurmuştur.

Bu yıllarda Azerbaycan'da *Komünist, Maarif ve Medeniyet, Yeni Yol, Şark Kadını, Sovyet Kendi* gibi gazete ve dergiler faaliyet göstermiştir. Bu yayın organlarında Üzeyir Hacıbeyli, Salman Mümtaz, Hüseyin Cavit, Abdurrahim Bey Hakverdiyev, Celil Memmetkuluzâde, Cafer Cabbarlı, Memmed Sait Ordubadi gibi dönemin önemli simaları eserler kaleme almışlardır.

Lenin'in hâkimiyette olduğu yıllarda Azerbaycan'a kısmen tanınan özgürlük Stalin döneminde tamamen kaldırılmıştır. Özellikle 1930'lu yılların başından itibaren Moskova merkezli yönetim, Azerbaycan'daki bütün alanlarda kontrolü tamamen ele geçirmiştir. Yaşanan siyasi gelişmeler, yayın organlarına da yansımıştır. Bu yıllarda çıkmakta olan bazı gazete ve dergiler devlet tarafından kapatılmıştır. 1928'den itibaren "Allahsızlar Cemiyeti" adı altında faaliyetine devam ettirilen *Molla Nasrettin*'in yayın hayatına son verilmesi o dönemin basını için en büyük sıkıntılarının biri olmuştur. *Molla Nasrettin* dergisinin yanı sıra, bu yıllarda *Hücum, Medenî Hücum, Komünist Maarifi* gibi yayın organlarının faaliyetine de son verilmiştir (Aşırılı, 2010: 112).

1. Edebiyat Gazetesi Hakkında Genel Bilgi (1934-1945)

1930'lu yılların başında Azerbaycan yazar ve şairlerinin kendi eserlerini kaleme alabilecekleri yayın organları arasında sadece *İnkılap ve Medeniyet, Fırka İşçisi ve Müellime Kömek* mevcut olmuştur. Bu yayın organlarının da yılda sadece birkaç sayısı basılmıştır. Mevcut durumda dönemin şair ve yazarlarının kendi yazılarını kaleme alabilecekleri edebiyatla ilgili yeni basın organının oluşturulmasına devlet tarafından karar verilmiştir (Aşırılı, 2010: 112).

Azerbaycan Sovyet Yazarları Birliği'nin uzun süren müzakerelerinden sonra *Edebiyat* adlı gazete 1 Ocak 1934 tarihinde faaliyete başlamıştır. Gazetenin ilk editörlüğünü Hacıbaba Nazarlı yapmaya başlamıştır. Yeni tarzda Sovyet edebiyatı oluşturmak ve sosyalist realizme hizmet etmek, gazetenin esas amaçlarından biri olmuştur. Gazetede işlenen edebî konular daha çok Rusya'da yaşanan iç savaş, devrim, kültür reformları, sanayileşme ve tarım

işletmesiyle ilgiliydi (Tağıyev ve İmanov, 1984: 40). Bunun yanı sıra edebiyat eleştirisi de gazetenin yayın politikasında öne çıkan ve belirleyici unsurlardan biriydi. Bütün bunlara gazetenin 1 Ocak 1934 tarihli ilk sayısında çıkan “*Böyük Quruluşumuzun Böyük Ədəbiyyatı Uğrunda*” başlıklı makalede şöyle değinilmiştir:

“Bizdə tənqid məsələsi də çox zəifdir. Bu tənqidçilərimizin yoxluğundan iləri gəlməyir, tənqidlərin çap edilib yayılması üçün bir nəşriyyatımızın olmamasından meydana çıxır. Marksizim tənqidi olmayan şura ədəbiyyatı öz yolunu düzgün təyin edə bilməz. Bu gün nəşrə başladığımız Ədəbiyyat Qəzeti bu sahədə daha artıq bir rol oynayıb, öz səhifələrində bədii əsərlərin təhlil və tənqidinə geniş situnlar açacaqdır.

Qəzetimiz firqəmizin XVII-ci qurultayı ərəfəsində nəşrə başlayır. Hər işimizdə firqə və hökumətin dutduğu yol əsas olmaqla onun bütün qərar və tədbirlərinin geniş oxucu kütləsinə çatdırılması Ədəbiyyat Qəzetinin borcudur. Bədii ədəbiyyatı və onun yaradıcılarını firqə və şura tədbirləri ətrafına toplamaq, o qərarların həyata keçirilməsinə ədəbiyyat silahıyla yardım etmək məsələsi qarşımızda daha canlı bir surətdə durur. Neft və pambuq cəbhəsində böyük müvəffəqiyyətləri olan şura Azərbaycan'ına, bu müvəffəqiyyətlərə layıq bədii ədəbiyyat vermək üçün qəzetəmiz hər bir imkan və vasitədən istifadə etməlidir.

Başda ümum dünya proletaryatı rəhbəri Stalin yoldaş olmaq üzərə Lenin firqəsinin bilavasitə rəhbərliyi altında buna müvəffəq olacağımıza heç də şübhəmiz yoxdur” (Belge-1, s. 1).

“*Bütün dövlətlərin proletarları birləşsin.*” ibaresindən de anlaşıldığı üzere bu yayın organının esas amacı proletaryaya hizmet etmək olmuştur. Gazetenin isminin edebiyat olmasından dolayı burada daha çox edebî türlərə yer verilmiştir. Bunlar arasında fıkra, şiir, roman, destan, hikâyə, manzume gibi edebî türler ön plana çıkmıştır. Gazetede edebiyatla ilgili konuların yanı sıra diğər konulara ve yazı türlerine de rastlamak mümkündür. Bunlar arasında mektup, devlet tarafından verilen talimatlar ve kabul edilen yasalar, antlaşmalar, siyasi ve ekonomik haberler örnek gösterebilir.

Günümüzde de yayın hayatına devam etmekte olan *Edebiyat* gazetesi, birçok tarihî olaya şahitlik etmiştir. Tarihte “*Büyük Temizlik*” (Great Purge) ya da büyük terör (Great Terror) olarak da bilinen Stalin kıyımı ve İkinci Dünya Savaşı, 1934-1945 yılları arasında yaşanan ve gazetenin yayın politikasını derinden etkileyen iki önemli olaydır.

Ülkede büyük bir kıyama neden olan Stalin represyonundan önce, gazetenin yayın politikasında daha çok edebiyatla ilgili konulara yer verilmiştir. Fakat Stalin represyonu döneminde, gazetede yazan (daha sonra kıyımına uğrayacak olan) yazar ve şairlerle ilgili eleştiri ve suçlamalar ön plana çıkmıştır. Özellikle devlet kademesinde nüfuzu olan önemli isimlerin, bu konuyla ilgili gazeteye verdiği röportajlara sık sık rastlamak mümkündür. Represyonun ilk günlerinde Azerbaycan Komünist Partisi'nin genel sekreteri Mircafer Bağirov'un “halk düşmanları”na karşı mücadelede acımasız davranılacağına dair konuşma metni, buna örnek gösterilebilir. Metinde Mircafer Bağirov, yeni uygulamalarla ilgili fikirlerini şöyle dile getirmiştir:

“Plenumun qərarları bütün partiya təşkilatlarının işini yenidən qurmaq üçün partiyanın və xalqın düşmənlərinə qarşı-Troçkici-faşist nöqərlərə, ziyançılara, diversantlara və casuslara və onlara qovuşan saqlara və hər cür konturrevalüsiyon millətçilərə qarşı mübarizədə partiya təşkilatlarını daha artıq möhkəmlətmək və mətinləşdirmək üçün qüvvətli maneədir” (Bağirov, 1937: 4).

Özellikle bu dönemde Hüseyn Cavit, Ahmet Cevat, Yusuf Vezir Çemenzeminli, Tağı Şahbazi, Mikail Müşfik, Seyit Hüseyn gibi dönemin önemli şair ve yazarları, Sovyet ideolojisine hizmet etmemekle suçlanmışlardır. Buna örnek olarak sonradan kendisi de represyona uğrayan Ağa Hüseyn Resulzâde'nin gazetede çıkan “*Sıralarımızda Düşmənlərə Yer Yoxdur*”

başlıklı makalesi gösterilebilir. Bu yazıda, dönemin represyona uğrayan yazar ve şairleri şöyle eleştirilmiştir:

“Vakti ilə Müsavat’ın İstanbul’daki səfiri Yusif Vəzir (Çəmənəminli) İttifaqa üzv qəbul edilmişdir. Bu adam yazılarında açıq-açıqına kontrrevolusia təbliq etməkdən çəkinməmişdir (Studentlər). Hüseyn Cavid, M. Müşfiq, Simurq, Qantəmir kibiləri öz əsərlərində müxtəlif pərdələr, cümlə pəsəndliklər altında kontrrevolusion milliyətçiliyi tətbiq etmişlərdir. Bütün bu dözülməz hallara ittifaqın keçmiş rəhbərliyi (Ələkbərli, S. Vurğun, S. Rüstəm) indiki rəhbərliyi (Şamilov, S. Vurğun və. i.a.) tərəfindən yol verildiyi kibi bugün yenə də bu işə opportunistçəsinə baxılmaktadır. Bu yabancı düşmən ünsürlərin işə edilmələri çoxdan lazım ikən ittifaqın rəhbərliyi məsələni cürbəcür bəhanələrlə, dəfələrlə müzakirə, təhqiq və təkliflər ilə təxirə salırdı” (Rəsulzadə, 1937: 3).

1937 yılından yaşanan Stalin represyonundan sonraki dönemde de Lenin ve Stalin’i metheden yazılara gazetede sık sık yer verilmiştir. Fakat kırım olayından sonra, kaleme alınan yazılarda dönemin aydın kesimi çok fazla eleştirilere maruz kalmamıştır.

Represyonun halka yaşattığı ağır sarsıntı hâlâ devam ederken, Nazi Almanya’sının 1941 yılında Sovyetler Birliği’ne hücum etmesi de başka bir sarsıntı yaratmıştır. Bütün SSCB’de olduğu gibi, Azerbaycan’da da halk bu savaşa seferber edilmiştir. Hem arka cephede hem de ön cephede düşmana karşı Azerbaycan Türkleri ciddi bir şekilde mücadele vererek savaşın kazanılmasında önemli rol oynamışlardır.

Bu savaş, birçok açıdan ülke gündemini etkilediği gibi basını da derinden etkilemiştir. Bütün yayın organlarında savaşla ilgili haberler ve yazılar ön plana çıkmıştır. Bu yıllarda, diğer yayın organları gibi *Edebiyat* gazetesinde de savaşla ilgili konulara öncelik verilmiştir. Savaşın ilk günlerinden itibaren gazetenin sayfalarında faşizmi eleştiren ve Sovyet ordusunu yücelten yazılar kaleme alınmıştır. Gazetenin yayın politikasında edebiyatla ilgili yazılara daha çok yer verilmesine rağmen savaş yıllarında sadece edebî yazılar değil, yapılan antlaşmalar ve talimatlara gazetenin sayfalarında sık sık yer verilmiştir.

Savaşın ilk günlerinden itibaren gazetede aktif şekilde faaliyet gösteren şairlerden biri olan Resul Rıza, “Döyüşçünün Nəğməsi” adlı şiirinde vatanı savunan askerin dilinden duygularını şöyle anlatır:

Sevgilim əlvida demirəm sənə

Yaxın gələcəkdə görüşərik biz.

Günəş ölkəsinə, nur ölkəsinə

Yayılar bəxtiyar, qalib nəğməmiz.

Vətən torpağının azad balası

Əlimi sıxırsan igidlər kimi.

Gözlərində gülər zəfər sevdası

Açılan ümmidli bir səhər kimi.

And olsun toprağa, and olsun suya,

Körpə dodaqların təbəssümünə.

And olsun könlümdə coşan duyğuya

And olsun qəlbimdə qabaran kinə.

Şanlı bayrağımın zəfər rənginə,

Bu qoynu baharlı yerə and olsun.

*Azadlıq sözünün xoş ahənginə,
Fərəhli nəğməyə, şərə and olsun.
And olsun vətənə, sənin gözüənə,
Anamın o təmiz südüənə qəsəm,
Yüz yara alsam da ölmərəm, yenə
Yüz düşmən leşini yerə sərməsəm.
Başlarında hər tük birər can olsa,
Qoymarıq ağıdan qala bir nişan.
Stalin eşqidir, vətən eşqidir*

Bizim könlümüzdə bugün alışan (Rza, 1941: 4).

Gazetede bu yıllarda, satirik şiirlere de sık sık yer verilmiştir. Bu şiirlerde, Adolf Hitler başta olmak üzere, Nazi Almanyası'nda yer alan üst düzey hükümet rehberleri ve askerler satirik yolla eleştirilmiştir. Özellikle Ali Nazmi, Bebir Memmedzâde, Aliğa Vahit, Seyitzâde Bedri gibi dönemin şairleri edebî faaliyetlerinde Nazi Almanyası'yla ilgili satirik şiirlere daha çok önem vermişlerdir. Bu konuda Ali Nazmi'nin "Fürrer Sarsaqlamış" şiiri örnek gösterilebilir. Şiirde, Adolf Hitler satirik yolla şöyle eleştirilmiştir:

*"Hitler öz 'ırqın' yaşatdırmaq üçün imkan gəzir,
Zəhr içirtmiş olduğu bir xəstəyə dərman gəzir.
Əl açır gah Allaha, gah gizli məclislər qurur,
Kilisəyi, məscidlərə - hər səmtə hər gün baş vurur.
Diz çökür, torpaq öpür, təzim edir, gərdən burur.
Mərhəmət lütf axtarır, yardım umur, ehsan gəzir,
Hitler öz 'ırqın' yaşatdırmaq üçün imkan gəzir.
Cəbhədə qırğına vermişdir üç milyon nəfər,
Ölkədə qalmış qoca qoltaq, çatışmır indi ər.
Dul gəlinlərlə dolubdur limhəlim kəndlə şəhər.
Onları peyvənd üçün 'zatı dürüst' qerman gəzir,
Hitler öz 'ırqın' yaşatdırmaq üçün imkan gəzir" (Nəzmi, 1941: 4).*

Savaş bitene kadar gazetenin yayın politikasında savaş temalı yazılar esas alınmıştır. 9 Mayıs 1945 yılında Sovyet ordusunun Nazi Almanyası'na üzərində elde ettiğı zafer, gazetenin sayılarına da yansımıştır. Zaferden bir gün sonra 10 Mayıs tarihinde çıkan sayıda Samet Vurgun'un "Zafer Bayramı", Memmed Sait Ordubadi'nin "Qələbələrımızın İlhamına Eşq Olsun", Mirza İbrahimov'un "Sev, Yarad!", Abdulla Şaik'in "Böyük Müjdə", Resul Rıza'nın "Zəfər" adlı eserleri yayınlanmıştır. Faşizm üzərindəki galibiyeti en güzel şekilde ifade eden şairlerden biri olan Samet Vurgun, "Zəfər Bayramı" adlı şiirinde duygularını şöyle dile getirmiştir:

*"Qoy çalib-oyanası Vətən toprağı,
Göylər səcdə qılsın bu ülvyyəyə.
Ölümün, zülmətin qara bayrağı*

Bu gün təslim oldu bizim qüdrətə!

Yazılısın tarixə bir qızıl xətlə

45-ci ilin doqquz may günü.

Başlansın şeirlə, sazla, söhbətlə

Bu ellər bayramı, ellər düyünü.” (Vurğun, 1945: 1)

2. Editörler ve Yazar Kadrosu (1934-1945)

1934 yılında faaliyete başlayan *Edebiyat* gazetesinin ilk editörlüğünü Hacıbaba Nazarlı yapmıştır. İlk eğitimini Mirza Alekber Sabir'in "Ümit" mektebinde alan yazar, bir müddet orduda hizmet ettikten sonra edebî faaliyetlere başlamıştır. *Edebiyat* gazetesine kadar *Kızıl Asker* gazetesinin editörlüğünü yapan Nazarlı; "Cəsusun Yardımcısı", "Qışlaqdan Kəndə", "Laçın", "Satqın" ve "Ölülər Rəqs Edərkən" gibi eserleri kaleme almıştır (Süleymanlı, 2008: 310). Kısa bir süre *Edebiyat* gazetesinin editörlüğünü yapan Nazarlı, daha sonra görevden alınmıştır.

Hacıbaba Nazarlı'nın görevine son verildikten sonra gazete bir müddet geçici editörler tarafından yönetilmiştir. Daha önce geçici olarak gazetede editörlük yapan Memmed Kazım Alekberli, 27 Ekim 1935 tarihinden itibaren resmî olarak editörlüğe atanmıştır.

1905 yılında Derbent'te doğan Nazarlı, ilk eğitimini burada aldıktan sonra Bakü'ye gelmiştir. Bakü'de Pedagoji Enstitüsü'nde eğitimini tamamladıktan sonra Moskova'ya gitmiş ve burada eğitimine devam etmiştir. Daha sonra yeniden Bakü'ye dönen Nazarlı, çeşitli görevlerde bulunmuştur. O, *Edebiyat* gazetesinin yanı sıra "Komünist" neşriyatının müdürlüğünü; *Bakisnkiy Raboçi, Vışka, Zerbeci, Süret, İnkılap ve Medeniyet, Fırka İşçisi* gibi yayın organlarının editörlüğünü yapmıştır (Əliyeva, 2020: 17). Yaklaşık iki yıl *Edebiyat* gazetesinde editörlük yapan Nazarlı, daha sonra görevden alınarak 1938 yılında represyona uğramıştır (Xəlilzadə, 2009: 7).

Hacıbaba Nazarlı, görevden alındıktan sonra gazetenin editörlüğü 10 Ekim 1936 yılından itibaren Seyfulla Şamilov'a havale edilmiştir. Aynı zamanda Azerbaycan Yazarlar Birliği'nin başkanlığını da yapan Seyfulla Şamilov, 1902 yılında Kazak'ta doğmuştur. Eğitimini Bakü'de alan Şamilov, Sovyet döneminde çeşitli görevlerde bulunmuştur. Şamilov, *Edebiyat* gazetesinin yanı sıra *Komünist, Genç İşçi, İnkılap ve Medeniyet* gibi yayın organlarının da editörlüğünü yapmıştır (Fərəcov, 2010: 12). "Leninin Pədoqoji Üsulları", "Dördüncü İl", "Laçın", "Nigarın Macəraları" gibi eserlerin yazarı olan Seyfulla Şamilov, 1937 yılında gazetede görevinden alınarak sürgüne gönderilmiştir (Rüstəmov, 2016: 37).

Stalin represyonunun en ağır şekilde yaşandığı 1937 yılında gazete idare heyeti tarafından yayınlanmıştır. Bu süreç, 30 Mart 1938 yılına kadar devam etmiştir. Gazetenin bu tarihte çıkan sayısında editör olarak Gazenzfer Memmedov gösterilmiştir. Gazenzfer Memmedov 1905 yılında Bakü'de doğmuş ve eğitimini de burada almıştır. Sovyet döneminde çeşitli bürokratik görevlerde bulunan Memmedov, *Edebiyat* gazetesinin yanı sıra *Genç İşçi ve Komünist* gazetelerinde de faaliyet göstermiştir (URL-1).

Gazenzfer Memmedov, yaklaşık bir yıl gazetede editörlük yaptıktan sonra yerini Memmed Sait Ordubadi'ye bırakmıştır. Memmed Sait Ordubadi, gazetenin 5 Haziran 1939 yılında çıkan sayısında ilk kez editör olarak gösterilmiştir. Kısa süre gazetede editörlük yapan Ordubadi, 1870 yılında doğmuştur. İlk eğitimini babası Hacıağa Fakir'den aldıktan sonra eğitimine Memmed Tağı Sıtkı'nın "Ehter" adlı mektebinde devam etmiştir (Ordubadi, 2005: 4).

Edebî faaliyetlerine XX. yüzyılın başlarında başlayan Ordubadi, "Qəflət", "Vətən və Hürriyyət", "İki Çocuğunun Avropa Səyahəti", "Qanlı Sənələr", "Dumanlı Təbriz", "Qılınc və

Qələm” ve digər eserleriyle Azərbaycan edebiyat tarihinde önemli yere sahiptir (Həbibbəyli, 2012: 5). Gazetenin daha önceki editörlerinden farklı olarak Ordubadi'nin basındaki faaliyetleri XX. yüzyılın başlarında başlamıştır. Bu yıllarda basında aktif şekilde faaliyet gösteren Azərbaycan aydınlarından biri olan Ordubadi, *Şark-i Rus*, *İrşat*, *İttifak*, *Seda*, *Taze Hayat*, *Terakki*, *Molla Nasrettin* gibi gazete ve dergilerde eserler kaleme almıştır. Ordubadi, Sovyet döneminde de Azərbaycan basınında aktif şekilde faaliyetlerine devam etmiştir. O, *Edebiyat* gazetesine kadar Azərbaycan Komünist Partisi'nin merkezî organı *Komünist* gazetesinin editörlüğünü yapmıştır. Bunun yanı sıra *Azərbaycan Fukarası*, *Yeni Yol*, *Fukara Füyuzatı* gibi basın organlarının kurulmasında yakından iştirak etmiştir (Mirəhmədov, 2013: 186).

Memmed Sait Ordubadi'nin editörlük görevine son verildikten sonra gazete, uzun müddet idare heyeti tarafından yayın hayatına devam etmiştir. Bu, İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar devam etmiştir.

Edebiyat ağırlıklı yazıların yer aldığı gazetenin yazar kadrosunda dönemin ünlü şair ve yazarları yer almıştır. Gazetede, yayına başladığı ilk yıllarda Ahmet Cevat, Hüseyin Cavit, Abdulla Şaik, Süleyman Rüstem, Mikail Müşfik, Mirvarid Dilbazi, Resul Rıza, Nigar Refibeyli, Seyit Hüseyin, Tağı Şahbazi, Aliğa Vahit, Yusuf Vezir Çemenzeminli gibi şair ve yazarlar aktif şekilde faaliyette bulunmuşlardır. Daha sonraki yıllardaysa İlyas Efendiye, Medine Gülgün, Bahtiyar Vahapzâde gibi Azərbaycan edebiyatının önemli simaları edebî faaliyetlerinin ilk yıllarında gazetede yazılar yazmaya başlamışlardır.

Gazetede sadece Azərbaycan Türklerinin değil, diğer milletlerden olan şair ve yazarların da eserleri yayınlanmıştır. Bunlar arasında Abay Kunanbayev, Cambul, Maksim Gorki, Lev Tolstoy, Aleksandr Puşkin, Şota Rustaveli, Kosta Ketagurov, İlyas Cavcavadze, İvan Franco, Kırlov, Taras Şevçenko, Vladimir Mayakovski gibi şair ve yazarlar örnek gösterilebilir.

3. Gazetenin Dış Görünüşü ve İçerisinde Yer Alan Görsel Malzemeler

Azərbaycan Yazarlar Birliği'nin bünyesinde yayın hayatına başlayan gazete, iki kere isim değişikliğine uğramıştır. Başta *Edebiyat* gazetesi olarak yayınlanan gazete, 1953 yılından itibaren *Edebiyat ve İncəsənət* adı altında yayın hayatına devam etmiştir. 1990 yılından itibaren gazete yeniden *Edebiyat* adı altında faaliyetine devam etmektedir (Heydərova, 2018: 11).

Gazetenin 1 Ocak 1934 yılında çıkan ilk sayısının dış görünüşü şu şekildedir: Sol üst kısımda gazetenin fiyatı belirtilmiştir. Onun bir alt kısmında gazetenin adına yer verilmiştir. Bir alt kısımdaysa gazetenin ait olduğu devlet organı ve yazı işlerinde yer alan şahısların adları gösterilmiştir. Bu adların sağındaysa gazetenin yayın tarihi ve sayısı belirtilmiştir. Sağ köşedeysa Vladimir İliç Lenin ve İosif Stalin'in ideolojik sloganlarına ve fotoğraflarına yer verilmiştir. Özellikle Vladimir İliç Lenin, İosif Stalin, Vyeçaslav Molotov, İvan Kalinin ve Mircafer Bağirov gibi devlet adamlarının bu köşedeki ideolojik sloganlarını ve fotoğraflarını gazetenin bu yıllarda çıkan sayılarında sık sık görmek mümkündür.

İncelenen yıllarda, gazetede görsel malzemelere sık sık yer verilmiştir. Gazetede fotoğraf, resim ve karikatür gibi görsel malzemeler yer almıştır. Adı geçen görsel malzemeler, daha çok siyasi nedenle kullanılmıştır. İdeolojik yazılar ve sloganlar, anayasayla ilgili haberlerde devlet büyüklerinin resimleri ve fotoğraflarına gazetenin özellikle kapak sayfalarında rastlamak mümkündür. Ayrıca, gazete edebiyatla ilgili olduğu için dönemin şair ve yazarlarının fotoğraflarına da burada rastlamak mümkündür. Dönemin şair ve yazarlarının gazetede kaleme aldığı yazıların yanı sıra burada onların fotoğrafları da verilmiştir. Bunun yanı sıra gazetede, klasik edebiyatın temsilcilerinin resimleri de yer almıştır. Buna örnek olarak Kasım Bey Zakir'in resmi gösterilebilir. Gazetenin 24 Mayıs 1938 yılında çıkan

sayısında resimle ilgili şöyle bilgi verilmiştir: “*Qasım Bəy Zakirin Şəklini Birinci Dəfə Biz Veririk*” (Belge-2, s. 4).

Birçok konuyla ilgili görsel malzemenlerin yer aldığı gazetede, aynı zamanda mimarlıkla da ilgili resim ve fotoğraflara yer verilmiştir. Buna örnek olarak günümüzde de Bakü'nün önemli mimari yapıtlarından biri Hükümet Evi'nin maketinin resmine gazetenin 9 Ağustos 1935 yılındaki sayısında yer verilerek projeden şöyle bahsedilmiştir: “*İyun ayında AXQ Şurası Bakıda tikiləcək Şuralar Sarayında qəti layihəsini təsdiq etmişdir.*” (Belge-3, s.4). Proje 1935 yılında hükümet tarafından onaylansa da ekonomik sıkıntılar ve II. Dünya Savaşı nedeniyle 1952 yılında tamamlanmıştır (Hüseynov, 2014: 15).

4. İlk Sayıda Yer Alan Konular

Gazetenin ilk sayısında Y. Aslanov, Ali Settar İbrahimov, Xuluflu, Hüseyin Cavit, Bekir Çobanzâde, Tağı Şahbazi (Simurg), Maksim Gorki, Hacıbaba Nazalı, Mehdi Hüseyin, Abdulla Şaik, Seyit Hüseyin, V. Girpotin, Resul Rıza, Mir Celal, Memmed Rahim, A. Agopyan ve M. Hey'in yazıları yer almıştır.

İlk sayı aynı zamanda çeşitli yazı türleriyle de zengindir. Bu sayıda; mektup, makale, ilan, nutuk, hatıra, şiir, hikâye, haber, reklam gibi yazı türlerini görmek mümkündür. Gazetenin ilk sayfasında genellikle tebrik mektuplarına yer verilmiştir. Burada kurumlardan Azerbaycan Şura Yazarları İttifakı'nın Teşkilat Komitesi, Ermenistan Şura Yazarları İttifakı'nın Teşkilat Komitesi, *Genç İşçi* gazetesi, *Komünist* gazetesi idaresi tarafından gazetenin idaresine tebrik mektupları gönderilmiştir. Bireysel olarak Hululu, Y. Aslanov, Ali Settar İbrahimov, Hüseyin Cavit, Beki Çobanzâde, Tağı Şahbazi (Simurg) gibi dönemin önemli simaları gazeteyi ilk sayısının çıkmasından dolayı tebrik etmişler. Bu mektuplar arasında özellikle Hüseyin Cavit'in yazısını vurgulamak gerekir. Bu yazıda Cavit, gazetenin edebiyatın gelişmesinde önemli rol oynayacağını kısaca şöyle dile getirmiştir:

“Təbrik Edirəm

Ədəbiyyat Qəzeti ədəbiyyat üfüqlərimizdə yeni parlayan bir yıldızdır. Onun doğuşu ədəbiyyat maraqlarını sevindirməyə bilməz. Ona böyük ihtiyacımız vardır.

İştə ədəbi fəaliyyət və hərəkətimizi mühim bədii yeniliklərini bu qəzetə daha müvəffəqiyyətlə əks etdirə bilir. Təbrik Edirəm!” (Cavit, 1934: 1).

Gazetenin ikinci sayfasındaysa sadece Tağı Şahbazi'nin edebî faaliyetiyle ilgili yazılara yer verilmiştir. Sayfanın başlığında şu ibare yazılmıştır: “*Ədəbi Fəaliyyətinin 25 İllik Yubileyi Qarşısında Simurqun Yaradıcılıq Yolu*”. Bu sayfada Hacıbaba Nazarlı'nın “*Simurq Realist*”, Mehdi Hüseyin'in “*Simurq Sənətkar*”, Abdulla Şaik'in “*Xatirə*”, Seyit Hüseyin'in “*Qələm Arqadaşım*” gibi yazıları Tağı Şahbazi'ye ithaf edilmiştir. Daha sonraki yıllarda gazetede ağır şekilde eleştirilene maruz kalan Şahbazi ile ilgili gazetenin bu sayısında çıkan yazılarda hep övgüyle bahsedilmiştir. Bu bakımdan Mehdi Hüseyin'in “*Simurq Sənətkar*” başlıklı yazısı örnek gösterilebilir. Mehdi Hüseyin, Şahbazi'yle ilgili yazısında düşüncelerini şöyle dile getirmiştir:

“Simurq inqilabdan bir neçə il əvvəl bolşeviq fırqəsi sıralarına daxil olaraq tələbələrin istiqlal təşkilatlarında, Aprel inqilabından sonra isə Şura apartlarında bir çox vəzifələr tutmuş və bilavasitə İnkilabın məsul işlərində çalışmışdır. Simurq hər şeydən əvvəl fırqənin aktiv üzvü, ictimai bər işçidir və eyni zamanda qüvvətli bir sənətkardır. Simurqun bədii yaradıcılığı heç də başqa bir yolda inkişaf etməmişdir. O, burjuva ziyalılığından fırqəyə doğru inkişaf etdiyi yolda proletar məfkurəsinə və proletar ədəbiyyatına doğru inkişaf etmiştir” (Hüseyn, 1934: 2).

Gazetenin üçüncü sayfasında da çeşitli konularda yazılara yer verilmiştir. Bu sayfada, hem nesir hem de nazım türünde yazılara rastlamak mümkündür. Nesir türünde “*Proletar*

İnternasionalizmi Bayrağını Yüksəklərə¹, Mir Celal'in "Gənc Yazıçılara Bolşevik Tərbiyəsi", "H" imzalı yazarın "Tematika Problemi" başlıklı yazılarında çeşitli konulara değinilmiştir. Ayrıca bu sayfada, Resul Rıza'nın "Kəhər" ve Memmed Rahim'in "Dönüş" adlı şiirlerine yer verilmiştir.

İncelenen yıllarda genellikle dört sayfada yayınlanan gazetenin sonuncu sayfasında çeşitli yazı türlerine yer verilmiştir. Burada makale, şiir, hikâye, haber gibi yazı türlerine ve reklam bölümüne rastlamak mümkündür. Memmed Rahim'in Agopyan'ın edebî faaliyetlerinden bahseden "40 İl Ədəbi Fəaliyyətdə" ve M. Hey'in "Yüksəliş Çətinlikləri" başlıklı makalelərinin yayındığı son sayfada, aynı zamanda A. Agopyan'ın "Mənim Dünyam" şiirine və Seyit Hüseyn'in "Mediçka" hikâyesinə yer verilmiştir. Ayrıca gazetenin bu kısmında haberlərə və reklamlara da rastlamak mümkündür. Haberlərdə genellikle edebiyatla ilgili yaşanan gelişmeler üzerine değerlendirmeler yapılmıştır. Reklamlar kısmındaysa basın organları ve yeni yayınlanan kitaplar hakkında bilgiler verilmiştir. Bu sayı da aynı zamanda gazete, kendi reklamına da yer ayırmıştır. Reklam şu şekildedir:

"Azərbaycan Şura Yazıçıları İttifaqı Təşkilat komitəsi orqanı "Ədəbiyyat qəzetəsi" nə 1934-ncü il üçün abunə qəbulu başlamışdır. "Ədəbiyyat qəzetəsi" 10 gündə bir nəşr edilir. Abunə qiyməti İlliyi ... 8 manat

6 aylığı ... 4 m. 50 qəp

3 aylığı ... 2 m. 25 qəp

Tək nömrəsinin qiyməti hər yerdə 25 qəpikdir. Bütün qəzetə satanlardan tələb ediniz. Qəzetəyə bütün posta şöbələrində abunə yazılmaq olar. İdarənin adresi Bakı Əzizbəyov küçəsi № 5 "Ədəbiyyat qəzetəsi" İdarəsi" (Belge-4, s. 4).

5. Reklam ve İlanlar

Çeşitli yazı türlerinin yanı sıra gazetede reklam ve ilanlara da sık sık yer verilmiştir. Gazete, devletin resmî organı olduğu için burada yer alan reklamlar daha çok devlet sigortası ve sağlıkla ilgilidir. Bunun yanı sıra devletin mali destekleriyle de ilgili reklamlara da sık sık rastlamak mümkündür. Reklamlar arasında az da olsa lokanta ve restoranlara da yer verilmiştir. Gazetede dikkat çeken reklamlardan biri de basın organları ve eserlerin tanıtılmasıyla ilgilidir. Ülkede faaliyet gösteren basın organlarından *İnkılap ve Medeniyet*, *Vatan Uğrunda*, *Şark Kadını*, *Komünist* gibi dergi ve gazetelerin reklamlarına gazetede sık sık yer verilmiştir. Basın organlarının yanı sıra Azərbaycan şair ve yazarlarının yeni çıkan kitapları da okurlara gazete aracılığıyla tanıtılmıştır. Genellikle gazetede yer alan yayınlarla ilgili reklamlar şu şekildedir: *"Azərkitabın bütün mağazınlarından tələb edin! Mirzə Fətəli Axundovun portretı və Azərbaycan dilində aşağıdakı kitabları çapdan çıxıb satışı buraxılmışdır"* (Belge-5, s. 4).

Gazetede reklamların yanı sıra ilanlara da sık sık rastlamak mümkündür. Burada daha çok gazetede yaşanan gelişmelerle ilgili ilanlar yer almaktadır. Ayrıca hükümetin resmî ilanları da gazetede yayınlanmıştır. Üniversite, enstitü ve meslek yüksek yüksekokuluna öğrenci alımıyla ilgili de ilanlar bulunmaktadır. Buna örnek olarak Azərbaycan Pedagoji Enstitüsü'nün öğrenci alımı ilanı gösterilebilir:

"Lenin adına Azərbaycan Dövlət Pedaqoqika İnstitutu və APİ Yanında Müəllimlər İnstitutu 1938-39-cu Dərs İli Üçün Aşağıdakı Fakültələrə Studentlər Qəbulunu Elan Edirlər

APİ (4 illik təhsil kursu ilə)

¹ Bu makalenin yazarı gösterilmemiştir.

1. *Ədəbiyyat fakulteti - dərslər Azərbaycan, rus və erməni dillərindədir (5 illik təhsil kursu ilə rus dili müəllimləri hazırlığı şöbəsi)*
2. *Tarix fakulteti – dərslər Azərbaycan, rus və erməni dillərindədir.*
3. *Təbiyət fakulteti – dərslər Azərbaycan, rus və erməni dillərindədir.*
4. *Fizika-Matematika fakulteti – dərslər Azərbaycan, rus və erməni dillərindədir.*
5. *Məktəbə qədər fakultet – dərslər Azərbaycan və rus dillərindədir.*
6. *Geoqrafiya fakulteti – dərslər Azərbaycan, erməni və rus dillərindədir.*
7. *Əcnəbi dillər fakulteti – (ingilis, fransız və nemes dili – 3 illik təhsil kursu ilə) (Belge-6, s. 4).*

6. Dil ve Alfabe

Edebiyat gazetesi Azərbaycan Türkçesinde neşir edilmektedir. Gazete, *Molla Nasrettin* dergisinin dil politikasını esas almıştır. *Molla Nasrettin*'de kullanılan sade, yalın ve doğrudan halka hitap edilen dil (Uygur, 59: 2007) *Edebiyat* gazetesinde de görülmektedir. İncelenen sayılarda sık sık Azərbaycan Türkçesinin saflığının korunmasıyla ilgili makaleler kaleme alınmıştır. Bu tip makalelerde Azərbaycan klasik edebiyatı ve halk edebiyatından yararlanılması ön görülmüştür. Memmed Rahim'in gazetede kaleme aldığı makalede bu konuyla ilgili fikirlerini şöyle dile getirmiştir:

“Artıq kulturamız, ədəbiyyatımız, ümum savad səviyyəimiz elə bir zamana çatmışdır ki, özümüzə məxsus mübariz, ümumin anlayacağı bir dilimiz və onun orfoqrafiyası olmalıdır. Ancaq müəyyən zamanlarda düşmənlər tərəfindən zibillənmişdir. Bu günkü yeni orfoqrafiya proyektini dilimizi məhz zibilləmədən qurtarmaq üçün olan yaxşı təşəbbüslərdən biridir. Vahid canlı dil orfoqrafiyası yaradarkən klassiklərimizə və xalq ədəbiyyatımıza nəzər salınsa idi, bugünkü orfoqrafiyamızda ortalığa attığımız bəzi prinsipləri bir nəçə il bundan qabaq həll etmək mümkün olardı. Söz yox ki, sifət mənasını ‘yüz’ yazmağı təkid edənlər, pantürkizmi yayanlardır. Çünkü nə dilimizdə nə qədim ədiyyatımızda ‘yüz’ deyil ‘üz’ işlədilmişdir. Buna Vaqifdə və başqalarında yüzlərlə misal vardır.” (Rahim, 1937: 4).

Makalede de vurgulandığı gibi o dönemde vahit edebî dil oluşturulması için çalışmalar yapılmıştır. Daha Latin alfabesine geçiş döneminde tartışılan yazım kurallarıyla ilgili çalışmalar (Xudiyev, 2013: 41) özellikle *Edebiyat* gazetesinin yayın hayatına başladığı yıllarda daha aktif şekilde devam etmiştir. Bu projelerin hayata geçmesinde *Edebiyat* gazetesinin büyük rolü olmuştur. Gazetede Azərbaycan Türkçesinin yabancı unsurlardan korunmasıyla ilgili makalelere yer verilse de burada sık sık Rusça kelimelerle karşılaşmak mümkündür. Özellikle bu kelimeler arasında terimlerin birçoğu Rusça verilmiştir. Buna örnek olarak *“kultura, revolusiya, intelegensiya, kompozitor”*² gibi kelimeler gösterilebilir. Bu tip kelimelerin büyük bir kısmı günümüz Azərbaycan Türkçesinde kullanılmamaktadır.

İncelenen yıllarda alfabeye ilgili gelişmeler de gazetenin yayın hayatını etkilemiştir. Gazete önce Latin alfabesiyle yayına başlasa da daha sonra Sovyet Azərbaycan'ının Kiril alfabesine geçmesiyle ülkedeki bütün basın organlarıyla beraber yeni alfabede yayın hayatına devam etmiştir. Ülkede yeni kabul edilen alfabeye ilgili gazetenin 37. sayısında şöyle bilgi verilmiştir:

“Kulturamızın Tarixi Qələbəsi

Noyabrın 15-də “Kommunist” və “Bakinskiy Raboçi” qəzetləri Rus əlifbası qrafikası əsasında düzəlmiş yeni Azərbaycan əlifbasını çap etmişdir. Bununla Azərbaycan SSR Baş Soveti II. Sesiya'sının qəbul etdiyi qanun həyata keçirilmişdir. Noyabrın 15-i bizim tarixi kitabımızda

² Bu kelimelerin günümüz Azərbaycan Türkçesindeki karşılığı mədəniyyət, inqilab, ziyalı, bəstəkardır.

xüsusi bir gün olaraq qeyd ediləcəkdir. Bu gün bizim mədəni inkişafımızda yeni daha parlaq yüksəlişlərin başlanğıcı kimi tanınacaqdır. Bu bir neçə gün içərisində bütün müəssələrdə keçirilən mitinqlər göstərir ki, xalqımız Rus əlifbası qrafikası əsasında qurulmuş yeni Azərbaycan əlifbasını böyük fərəhlə qarşılayır. Bu əlifba xalqımızın çoxdankı bir diləyini, arzusunu yerinə yetirmişdir. Böyük Mirzə Fətəli'nin arzusunu artıq həqiqət olmuşdur” (Belge-7, s. 4).

7. Türkiyə ilə İlgili Yazılar

Azərbaycan'da Sovyet hâkimiyeti kurulduktan sonra devletin başına keçən Neriman Nerimanov, Türkiyə'yle diplomatik ilişkiler kurmuştur. Hem Ankara'da hem de Bakı'de elçiliklər açılmıştır. Sovyet Azərbaycan'ıyla Türkiyə arasındaki diplomatik ilişkiler, Lenin'in ölümündən sonra hâkimiyeti ele geçiren Stalin döneminde kesilmeye başlamıştır (Adıgüzel, 2004: 96). 1930'lu yıllarında başındaysa Türkiyə'yle geçmişte herhangi bir bağlantısı olan Azərbaycan Türkləri siyasi takiplere maruz kalmışlardır.

Bu yıllarda yaşanan siyasi gelişmeler, *Edebiyat* gazetesinin yayın politikasını da etkilemiştir. Gazetede, Türkiyə'yle ilgili yazılara sadece haber bölümünde yer verilmiştir. Bu haberler de siyasi değil, daha çok kültürel nitelik taşımaktadır. İncelenen yıllarda Türkiyə ile ilgili *“Türkiyə Konservatoriyasına Hədiyyələr”*, *“Şura İncəsənət Ustaları Türkiyədə”* (Belge-8, s.4)³ ve *“İstanbulda ‘Sovet İncəsənəti Vətən Müharibəsi Günlərində’ Sərgisi Açılmışdır”* (Belge-9, s. 4) başlıklı yazılar yayınlanmıştır. Bu yazılar arasında yer alan *“İstanbulda ‘Sovet İncəsənəti Vətən Müharibəsi Günlərində’ Sərgisi Açılmışdır”* başlıklı haberde, Sovyet vatandaşlarının Türkiyə'de gördüğü ilgiden şöyle bahsedilmiştir:

“Bu günlərdə SSR İttifaqının İstanbulda olan baş konsolosluğu binasında ‘Sovet İncəsənəti Vətən Müharibəsi Günlərində’ adlı sərginin açılışı olmuşdur. Bu sərgi, Ümumum İttifaq Xarici Özlərlə Mədəni Əlaqə Cəmiyyəti tərəfindən təşkil edilmişdir. Türkiyənin bir çox ictimai və mədəni xadimləri, həmçinin xarici jurnalistlər, müttəfiq və dost ölkələrin konsullarının xidmətçiləri sərgiyə tamaşa etmişlər.

Rəssam kukriyanislərin ‘Tanya’ adlı şəkli, ‘Tassın Pəncərəsi’ plakatlarından çəkilən foto – şəkillər, həmçinin müharibə zamanı SSR İttifaqında nəşr olunan kitablar tamaşaçıların nəzərini xüsusilə cəlb etmişdir” (Belge-10, s. 4).

Sonuç

XIX. yüzüylün ikinci yarısında oluşan Azərbaycan basını farklı tarihî dönemlere şahitlik etmiştir. Çar dönemi, Azərbaycan Halk Cumhuriyeti, Sovyet dönemi ve yeniden bağımsızlık dönemine şahit olan Azərbaycan basını, bu dönemlerde çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Özellikle Sovyet döneminde uygulanan baskıcı politika ülkedeki yayın organlarını da etkilemiştir. Marksizm ve Leninizm'i esas alan devlet bunu basın organlarına da uygulamıştır.

Bu zorlu siyasi dönemde yayın hayatına başlayan basın organlarından biri de *Edebiyat* gazetesidir. Azərbaycan tarihinde önemli yeri olan gazete, edebiyatla ilgili yazılara öncelik verse de diğer alanlara da dikkat ayırmıştır. Gazetede edebiyatla ilgili yazıların yanı sıra kültür, dil, mimarlık, tarihle ilgili de yazılara yer verilmiştir.

Edebiyat ağırlıklı yazıların yer aldığı gazetede, dönemin şair ve yazarları eserlerinin belli bir kısmını ilk kez burada yayınlamışlardır. Ayrıca yeni edebî faaliyete başlayan birçok edip de gazete sayesinde okurlara kendilerini tanıtmışlardır. Bu şair ve yazarlar arasında Nigar Refibeyli, Mirvari Dilbazi, İlyas Efendiyev, Bahtiyar Vahapzâde, Medine Gülgün ve diğerleri örnek gösterilebilir. İncelenen yıllarda gazetede eser kaleme alan birçok edip ya genç yaşta vefat etmiş ya da edebî faaliyetlerine devam etmedikleri için günümüz okurları tarafından

³ Her iki yazı aynı sayıda çıkmıştır.

bilinmemektedirler. Bunlar arasında Anatoli Zöhrabaliyev, Ağahüseyn Resulzâde, Abdulla Faruk ve diğer yazar ve şairler örnek gösterilebilir.

Zorlu bir dönemde yayına başlayan *Edebiyat* gazetesi, dönemin edebî, tarihî, siyasi, kültürel ve ekonomik hayatının öğrenilmesinde önemli kaynaklar arasında yer almaktadır.

Kaynakça

ADIGÜZEL, Hüseyin. (2004). *Atatürk, Nerimanov ve Kurtuluş Savaşımız*. İstanbul: İleri Yayınları.

AŞIRLI, Akif. (2010). *Azərbaycan Mətbuat Tarixi II Hissə (1920-1990)*. Bakı: Elm və Təhsil Nəşriyyatı.

BAĞIROV, Mircəfər. (1937). "ÜİK (B) P MK Fevral Plenumun Yekunları Haqqında M. C. Bağirov Yoldaşın Məruzəsi". *Ədəbiyyat Qəzetəsi*, S. 14 (99), s. 4.

CAVİD, Hüseyin. (1934, Ocak). "Təbrik Edirəm". *Ədəbiyyat Qəzetəsi*, S. 1, s.1.

ƏLİYEV, Aynurə. (2020). "Repressiya Dalğasının Qurbanı - Məmməd Kazım", *Türküstan*, s.17.

FƏRƏCOV, Savalan. (2010). "Ədəbiyyat Tariximizdən: Seyfulla Şamilov". *Mədəniyyət*, s. 12.

HEYDƏROVA, Sevin Ayazqızı Vəfəli. (2018). *Azərbaycan Ədəbi-Nəzəri Fikrinin İnkişafında Ədəbiyyat və İncəsənət Qəzetinin (Ədəbiyyat Qəzeti) Rolu 1960-1970-ci İllər*, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nizami Gəncəvi Adına Ədəbiyyat İnstitutu.

HƏBİBBƏYLİ, İsa. (2012). *Böyük Ədəbiyyat Nəhəngi Məmməd Səid Ordubadi*. Bakı: Elm və Təhsil Nəşriyyatı.

HÜSEYN, Mehdi. (1934). "Simurq - Sənətkar", *Ədəbiyyat Qəzetəsi*, S. 1, s.2.

HÜSEYNOV, Fariz. (2014, 28 Mart). "Bakının Memarlıq İnciləri: Hökumət Evi". *Mədəniyyət*, s. 15.

XƏLİZADƏ, Flora. (2009). "Repressiya Dalğasının Qurbanı". *Azərbaycan*, s. 7.

XUDİYEV, Nizami. (2013). *Seçilmiş Əsərləri*. II Cilt, Bakı: Elm və Təhsil.

KARATAŞ, Mustafa. (2018). "Sovyet Dönemi Azərbaycan Matbuatında Kommunist Gazetesinin Dili". *100. Yılında Sovyet İhtilali və Türk Dünyası*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.

MİRƏHMƏDOV, Əziz. (2013). *Azərbaycan Jurnalistləri və Naşirləri (Ensiklopediya)*. Bakı: Ərgünəş Nəşriyyatı.

NƏZMİ, Əli. (1941). "Führer Sarsaqlamış", *Ədəbiyyat Qəzetəsi*, S. 37 (295), s.4.

ORDUBADİ, Məmməd Səid. (2005). *Qılınc və Qələm Birinci Hissə*. Bakı: Şərq-Qərb Nəşriyyatı.

RAHİM, Məmməd. (1937). "Yeni Orfoqrafiya Proyektini Müzakirə Edirik Yazıçılarımızın Rəyi". *Ədəbiyyat Qəzetəsi*, S. 36 (121), s. 4.

RƏSULZADƏ, Ağa Hüseyin. (1937). "Sıralarımızda Düşmənlərə Yer Yoxdu". *Ədəbiyyat Qəzetəsi*, S. 25 (110), s. 3.

RÜSTƏMOV, Fərrux (2016), *Azərbaycan Pedaqogikaşünaslığı*. Bakı: Elm və Təhsil Nəşriyyatı.

RZA, Rəsul. (1941). "Döyüşçünün Nəğməsi". *Ədəbiyyat Qəzetəsi*, S. 26 (284), s. 2.

SÜLEYMANLI, Şamil. (2008). *Azərbaycan Ədəbiyyat Ensiklopediyası (Ən Qədim Dövlərdən 1920-ci İlədək)*. C. I, Bakı: Nağıl Evi Nəşriyyatı.

TAĞIYEV, Rasim və İMANOV, Musa. (1984). *Keçmiş Yol*. Bakı: Azərb SSR Bilik Cəmiyyəti.

UYGUR, Erdoğan. (2007). "Füyûzat ve Molla Nasreddin Dergilerinde Edebî Dil Tartışmaları". *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C. 4, Sayı 4, s. 53-64.

VURĞUN, Səməd. (1945). "Zəfər Bayramı". *Ədəbiyyat Qəzetəsi*, S. 13 (411), s. 1.

İnternet Kaynakları:

* URL-1: https://novxanililar.narod.ru/index/q_z_nf_r_m_mm_dov/0-49/ (Erişim: 20.04.2020)

Arşiv Kaynakları:

Belge-1: *Ədəbiyyat Qəzetəsi*, 1 Ocak 1934, S.1, s.1.

Belge-10: *Ədəbiyyat Qəzetəsi*, 12 Ocak 1944, S.1 (370). s. 4.

Belge-2: *Ədəbiyyat Qəzetəsi*, 24 Mayıs 1938, S.24 (169), s. 4.

Belge-3: *Ədəbiyyat Qəzetəsi*, 9 Ağustos 1935, S.21 (41), s. 1.

Belge-4: *Ədəbiyyat Qəzetəsi*, 1 Ocak 1934, S.1, s.4.

Belge-5: *Ədəbiyyat Qəzetəsi*, 27 Aralık 1938, S. 9 (204), s. 4.

Belge-6: *Ədəbiyyat Qəzetəsi*, 30 Mayıs 1938, S.25 (170), s. 4.

Belge-7: *Ədəbiyyat Qəzetəsi*, 20 Kasım 1939, S.37 (242), s. 4.

Belge-8: *Ədəbiyyat Qəzetəsi*, 12 Nisan 1935, S.12 (32), s. 4.

Belge-9: *Ədəbiyyat Qəzetəsi*, 12 Ocak 1944, S.1 (370). s. 4.

Ekler:

Ek-1: Gazetenin İlk Sayısı

Ek-2: 1938 Latin Alfabeti

Ek-3: 1938 Kiril Alfabeti